

2. A HÁZASSÁG INTÉZMÉNYE, HAGYOMÁNYOS CSALÁDMODELL, A CSALÁD TÁRSADALMI FUNKCIÓI. PÁRKAPCSOLATOK, CSALÁDTERVEZÉS, GYERMEKVÁLLALÁS.

PÁRKAPCSOLAT, HÁZASSÁG

Mivel a történelem folyamán a család gazdasági egység is volt, illetve a gyermeknevelés és az idősgondozás kizárólag családi keretek között történt, az emberi társadalmak szabályozták – hivatalosan elismerték és egyben korlátozták – az **együttélést és a szexuális kapcsolatot**. Ezt nevezzük **házasságnak**, amit a fejlett civilizációk **jogszabályokba is foglaltak**.

A nyugati kultúrában a házasságnak két alapvető jellegzetessége alakult ki. Az egyik a szigorú **monogámia**, ami – gyakran jogilag, de szinte mindig erkölcsileg – az együttélés mellett a szexuális kapcsolatot is egyetlen partnerre korlátozta. A másik pedig az az elvárás, hogy a házasság alapja a **szerelem** legyen: kölcsönös, egyéni beleegyezésen alapuló, testi-lelki vonzalom és elköteleződés.

A női egyenjogúság kivívásával és a születésszabályozás elterjedésével a házasság jogi intézménye elvált a szexualitás szabályozásától és részben az együttéléstől is. A beleegyezési korhatár – jelenleg 14 év – elérése után két személy beleegyezésen alapuló kapcsolata nem büntethető, ha az nem hatalmi viszonyon alapul. A házasságot nem kötő, de ténylegesen együtt élő párokat a törvény **élettársaknak** tekinti, akiket – néhány kivételtől eltekintve – a házaspárokhoz hasonló jogok illetnek meg. Azonos nemű párok Magyarországon házasságot nem, de **bejegyzett élettársi kapcsolatot** létesíthetnek.

CSALÁDTERVEZÉS, GYERMEKVÁLLALÁS

A magyar nyelv a **családalapítás** kifejezést két értelemben használja: jelenti a párválasztást, de a gyermekvállalást is, jelezve, hogy utóbbi teszi teljessé a családot. A **családtervezés** szűk értelemben azt jelenti, hogy a pár maga tervezi meg, mikor és hány gyermeket szeretne. A köznyelv lombikbébi-programnak nevezi a **reprodukciós eljárást**, ami ma már lehetővé teszi, hogy meddő

párok is vállalhassanak gyereket. A nem kívánt terhesség a **fogamzásgátlás** különböző módszereivel előzhető meg.

Tágabb értelemben a családtervezés során a pár **felkészül a gyermekvállalásra**. Megteremti annak érzelmi és anyagi feltételeit, átalakítja a családi munkamegosztást. Ma már sok lehetőség van arra, hogy jelentősen **csökkentsük az egészségügyi kockázatokat**: lehet genetikai tanácsadó segítségét kérni vagy nőgyógyászati és nemzőképességi vizsgálaton részt venni. A családalapításra való felkészülés utolsó fázisában, a várandósság alatt az anya jogosult arra, hogy a **háziorvos**, a védőnő és a **szülész-nőgyógyász** állapotának megfelelő gyakorisággal és módon gondozza.

DEMOGRÁFIA

A gyermekvállalás a párok joga és felelőssége, társadalmi következményei azonban óriásiak. A **demográfia** (népességtudomány) egyik fontos mérőszáma a **teljes termékenységi arányszám**, ami azt mutatja meg, hogy a szülőképes korú nők átlagosan hány gyermeket szülnének életük folyamán. A társadalom újratermelődéséhez, azaz hogy legalábbis ne csökkenjen a népesség, az arányszámnak el kell érnie a **2,1-et**. A világ egészén ez napjainkra 2,4-re csökkent, ami a népességnövekedés lassulását mutatja. Az összes fejlett országban azonban alatta marad a reprodukciós szintnek, ezen országok népessége tehát – bevándorlás nélkül – fogy. **Magyarországon** a rendszerváltoztatást követően az arányszám 1,3 alá süllyedt, 2022-re **1,5** fölé emelkedett.

A születések számának csökkenése világjelenség, ami a **társadalmi modernizáció** velejárója. A továbbtanulás, a munkavállalás és általában az önérvényesítés felértékelődése miatt ugyanis későbbi életkorra tolódott a családalapítás, és egy-egy anyának élete során kevesebb gyereke születik. Mindezeknek egyszerre okai és következményei a **túlzó társadalmi elvárások**, hiszen azt szeretnénk, hogy a gyerek minden anyagi ráfordítást és figyelmet megkapjon, a szülők – és különösen az anya – ne szenvedjen hátrányt karrierje, önmegvalósítása, lelki egészsége szempontjából, végül a család bárhol, akár a nagyszülőktől, rokonoktól távol, így azok segítségéről

lemondva boldoguljon. Ezzel szemben a **testvérek** közt felnőni nemcsak a szülői figyelem megosztását, hanem a korai **alkalmazkodás** megtanulását is jelenti. A **nagyszülők** bevonása a gyereknevelésbe sok terhet levesz a szülők válláról, miközben mindhárom generáció érzelmi kapcsolatait erősíti. A legfontosabb azonban az **anyaság teljes értékű**, a karrierrel egyenértékű **hivatásként** való elismerése.

A gyermekvállalás nemcsak a családok boldogságának forrása lehet, hanem a **társadalom közös érdeke**: ezáltal biztosítható a közösség jövőbeli gazdasági ereje, kultúrájának továbbhagyományozása. Mivel a családtervezés a párok döntése, ezért a reálisan kitűzhető és meg nem kérdőjelezhető cél a tervezett gyermekek megszületésének elősegítése. Magyarországon jelenleg a megkérdezett párok átlagosan **2,1-2,2 gyermeket szeretnének**, ami legalábbis a reprodukcióhoz elegendő lenne. A tervezett gyerekek negyede azonban később mégsem születik meg. A családpolitika feladata tehát azon okok feltárása, majd megszüntetése, amelyek miatt a tényleges születések száma a tervezettől elmarad.

A CSALÁD FUNKCIÓI

A család funkciói (feladatai) szintén változtak az idők során, és ma is eltérőek az egyes kultúrákban. A társadalom továbbélése szempontjából a család elsődleges funkciója a biológiai reprodukció: a gyermekvállalás és -nevelés. A társadalom továbbélése azonban nem csak biológia, ezért ezzel szorosan összefügg a pszichoszociális funkció. A gyermekek személyiségfejlődése, valamint elsődleges szocializációja – a társadalmi elvárások elsajátítása – leginkább a családon belül történik. A pszichoszociális funkció a család felnőtt tagjai számára is fontos. Egyrészt az ember társas lényként lelki egészségét biztonságot nyújtó szeretetkapcsolaton belül tudja leginkább megőrizni. Másrészt szocializációja sem zárul le gyerekkorában, hiszen a felnőtt szerepeket is családi modellek alapján tanulja meg. A történelem folyamán a családnak más funkciói is kialakultak. Gazdasági szempontból a család már nem termelőegység – mint az iparosodás előtti világban –, de a háztartások tagjai még ma is gyakran közösen gazdálkodnak. Együtt laknak, közösen fogyasztanak, közös vagyonnal rendelkeznek, amelyet a következő generációkra is átörökítenek. A család szociális feladatait – oktatás, betegápolás, idősgondozás –

részben átvették a nagy ellátórendszerek. Az egyéni jogok előtérbe kerülésével a család ma már nem számít jogi-igazgatási egységnek, ahol a családfőnek hatalma lenne a családtagok felett.

A HAGYOMÁNYOS CSALÁDMODELL

A mindennapi szóhasználatban a családnak tehát egy szűkebb és egy tágabb jelentése is van. A szülőkből és adott esetben gyermekeiből álló családot nukleáris vagy magcsaládnak nevezzük, ők alkotnak a leggyakrabban egy háztartást is. Ezzel szemben a kiterjesztett család a – nem feltétlenül együtt élő – nagyszülőket vagy oldalági rokonokat is magában foglalja. Bár a család a funkcióit az együttélés során jobban képes beteljesíteni, a kiterjesztett család szerepe is óriási. A nagyszülőkkel meglévő szeretetkapcsolat növeli az unokák érzelmi biztonságát, a családi ház vagy vállalkozás generációkat köt össze, a családtagoknak pedig erkölcsi – és részben jogi – kötelessége a beteg, idős vagy éppen kiskorú rokonokról való gondoskodás. A gyermekes családok többsége közös, egy részük azonban csak az egyik szülőtől származó vagy örökbe fogadott gyermeket nevel. Egy másfajta – bár az előzővel összefüggő – osztályozás alapja, hogy az adott család hányadik és milyen párkapcsolatra épül, illetve ha valaki egyedülálló, akkor annak mi az oka. Ez alapján lehetnek házasságban vagy élettársi kapcsolatban élő, újrահázasodott, elvált, nőtlen vagy hajadon, valamint özvegy háztartások. Újabban mozaikcsaládnak nevezik azokat az életközösségeket, amelyeket egy szülő és gyermekei, valamint a szülő új párja alkot, akinek szintén lehetnek gyerekei korábbi kapcsolatából, sőt a szülőknek új, közös gyerekei is lehetnek. Az, hogy mit tekintünk családnak, értékválasztás kérdése is. A liberális felfogás valamennyi háztartást egyenértékű családnak tekinti. A konzervatív felfogás azonban a hagyományos családmoddellnek kiemelt értéket tulajdonít, mert álláspontja szerint csak ez tudja betölteni a család valamennyi, kiemelten a reprodukciós és a pszichoszociális funkcióját. A hagyományos család a házasságban élő szülőkből és saját gyermekeiből áll, akik szoros kapcsolatot ápolnak kiterjesztett rokonságukkal. A magyar jogi szabályozás a család fogalmát tágan értelmezi. Elismerését és jogi védelmét nem köti sem a házassághoz, sem pedig a gyermekvállaláshoz, ugyanakkor mindkét utóbbinak a megkülönböztetett védelmét, sőt az előnyben részesítését írja elő. Állami támogatásokat minden gyermeket nevelő család igénybe vehet, de például örökbefogadás esetén előnyben részesíti a házaspárokat, és esetükben az egymás utáni öröklés is egyszerűbb és egyértelműbb.